

КАТЕГОРІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У БУКОВИНСЬКОМУ ДІАЛЕКТНОМУ МОВЛЕННІ

Наталія Руснак. Категорія заперечення у буковинському діалектному мовленні.

У діалектному мовленні категорія заперечення має експліцитну та імпліцитну форми репрезентації. Засоби заперечення беруть участь у формуванні значення чіткої визначеності, нейтрального заперечення та категоричного заперечення. Заперечні конструкції супроводжують співвідносні конструкції стверджувального або питального характеру. Заперечення бере участь у стилістичних прийомах ДТ.

Ключові слова: заперечні засоби, акроте́за, структурний прийом, актуалізація, антифразис, конвергенція, гіпофора.

Наталія Руснак. Категорія отрицания в буковинской диалектной речи.

В диалектной речи категория отрицания представлена эксплицитной и имплицитной формами реализации. Отрицание может выражать значения определенности, нейтрального и категоричного отрицания. Конструкции со значением отрицания сопровождаются структурами утвердительного или вопросительного характера. Отрицание принимает участие в формировании стилистических приемов ДТ.

Ключевые слова: средства отрицания, акроте́за, структурный прием, актуализация, антифразис, конвергенция, гипофора.

Natalia Rusnak. A category of denial is in the Bukovinian dialectal broadcasting.

In the dialectal broadcasting the category of denial has obviously and unobviously forms of representation. Facilities of denial take part in forming of value of clear definiteness, neutral denial and categorical denial. Subzero constructions accompany correlative constructions, affirmative or interrogative character. A denial takes part in the stylistic receptions of DT.

Key words: subzero facilities, structural reception, actualization, antifrazis, convergence, gipofora.

Заперечення – одна з мовних універсалій; функціонально-семантична категорія мови, що інтегрує різнорівневі мовні засоби із спільним значенням „неможливості встановлення зв'язків між елементами висловлення”. З погляду філософії, заперечення є своєрідною формою твердження, що і зумовлює те, що ця смислова категорія не піддається визначенню через простіші семантичні елементи. Категорію заперечення розглядали в науковій мовознавчій літературі О. М. Пешковський, О. Есперсен, О. В. Падучева, В. Н. Бондаренко, С. Т. Шабат-Савка та інші. Заперечення може формуватися у висловленні в цілому й існувати лише для деяких його складників. Залежно від цього виділяють речення із загальним запереченням (заперечення стосується предиката) і неповним (заперечується будь-який член висловлення).

Мета статті – проаналізувати категорію заперечення в діалектних текстах буковинських говірок. Категорія заперечення широко представлена у буковинському діалектному мовленні, що пояснюють передовсім психологічні потреби мовців; у такий спосіб, застосовуючи заперечення, діалектоносії намагаються найточніше відтворити нюанси позамовної ситуації.

Діалектне мовлення дає підстави говорити не лише про експліцитний вияв заперечення, але й про імпліцитний.

До формальних засобів заперечення у діалектному мовленні належать такі мовні засоби: заперечні частки *н'є*, *ни*, частка займенникового походження *ні'чо*, предикативний прислівник *ни'ма*. Два останні засоби заперечення піддалися впливу апокопи. Зазвичай частка *ни* стосується дієслова, тобто формує загальнозаперечне висловлення, частка *н'є* трапляється при словах інших частин мови, формує часткові заперечні конструкції. Формальне заперечення (наявність заперечних часток) бере участь у вираженні *різних значень*: чіткого визначення, нейтрального заперечення, категоричного заперечення. Зміст категорії заперечення можна відобразити у наступній схемі.

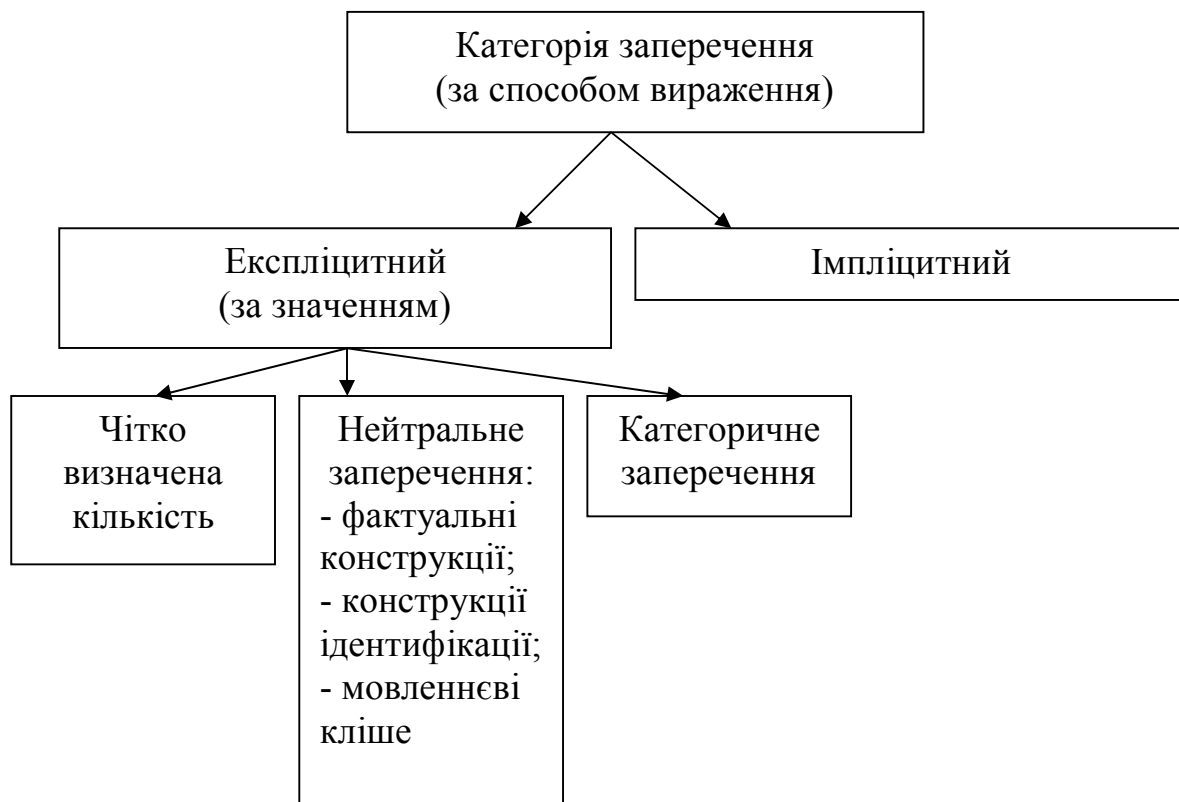

Схема. Зміст субкатегорії заперечення

Так, заперечення може використовуватися для визначення певної кількості. Крім засобів заперечення, у конструкціях з таким значенням бере участь частка *більше*, яка у говірках може мати форму *бірише*:

Дроў т'раба 'добрі два на'ручники / ни 'біл'ше // (с. Замостя Вижницького р-ну); А с 'цего 'боку 'комната / тай с 'того 'боку 'комната / та'кі ви'ликі 'комнати / вс'о тай біл'ш ні'чо // (с. Банилів Вижницького р-ну); Там приси'нали 'шутром / би 'мокло с 'тижін' / ни 'бірише // (с. Кам'янка Глибоцького р-ну).

Нейтральне загальне заперечення виражають продуктивні синтаксичні конструкції – безособові односкладні висловлення, до складу предикативного центру яких входить предикативний прислівник *ни'ма*. Такі конструкції мають значення констатації факту, це так звані *фактуальні конструкції* (твердження про факт дійсності):

Ни'ма дол' од'накових / та ни'ма двох од'накових у'зороў // (с. Оселівка Кельменецького р-ну); Ни'ма та'кої газ'дині ў 'нашому си'лі / кот'ра би ни ў'міла віши'вати // (с. Багна Вижницького р-ну); Це т'реба за цим 'дужи слітку'вати // 'шоби ни 'було / ни 'було жи'лізного шос там ў тім (м. Заставна).

Специфіка буковинського діалектного мовлення допускає синтаксичні конструкції, до складу яких входить частка *май*, яка у цій конструкції увиразнює свою ідентифікувальну сутність:

Бо 'дужи ба'гато ка'мін'а 'було // а ти'пер ўже май ни'ма // (с. Кам'янка Глибоцького р-ну).

До складу заперечних конструкцій, що становлять односкладні безособові генитивні речення, побудовані за схемою *Нема + Р.в.*, входить з погляду семантики зайвий компонент *ни'чо*, у такий спосіб виникає плеонастична заперечна конструкція:

Куп'леного ни'чо ни 'було // вс'о са'ме с'вое // (с. Топорівці Новоселицького р-ну); Ни мотус'ка ни 'було / ни д'рота / ни'чо / ни 'було // (м. Заставна).

Підсилювальна частка *ні'чо* (так ми схильні трактувати це слово) може оформлятися в окрему синтагму, таким чином актуалізуватися:

Ні'якого т'рактор'а ни 'було / ні'чо // кін' // (с. Михальча Сторожинецького р-ну).

Сприяє увиразненню заперечення частка *ніц*, яка може входити до мовленнєвого штампу *ніц ні'чо*:

Л'у'дина ни мог'ла ніц ні'чо зот'римати / ні 'курки / ні йй'ца / ні віў'ці // ніц ні'чо // ўс'о хо'тіли з'дати // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну).

Заперечення бере участь у конструкціях ідентифікації:

Бо хто 'роби вс'о / і 'види вс'о // той 'файний таз'да // чи таз'дин'а // та ни таз'дин'а / шо ни 'має коло 'хати ба'гато ху'доби // (с. Суховерхів Кіцмансько р-ну); Бо бис поду'шок це ў нас ста'рі 'л'уди ка'зали / бо бис / це ў 'нас ни 'хата // (с. Банилів Вижницького р-ну).

Загальне заперечення „не було” у діалектному мовленні часто відтворює конструкція *ніх'то ни знаў*, плеонастична за характером. З цих прикладів впливає висновок, що у діалектному мовленні дієслово *знати* може використовуватися із екзистенційним значенням. Пор.:

То ш'паргата ни 'було // ш'паргат / ніх'то ни знаў ва'рити 'йісти на ш'паргати // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну) тобто не варили; Ко'лис у си'лі ни 'було та'койі 'тіўки чи моло'диці / а'би ни з'нала віши'вати // то ти'пер моло'ті ні'чо ни з'найут // (с. Чорний Потік Заставнівського р-ну); Про 'ліпше ніх'то ни знаў // а ти'пер цим ўповіс'ти / би так си прийи'ло ро'бити / ти'пер моло'д'ож це ни 'годна пири'жити // ни 'годна // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну); Ні'чо ті 'л'уди ні'чо ни з'найут за Ри'мунійі // шо во'ни з'нали? / ні'чо // йак 'було 'т'ешко то 'т'ешко / то ни 'було ні'чо ўб'рати // ні'чо // ні // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну).

Значення відсутності, тобто „не було”, виражає фразеологізм *ніколи ни виїли на с'толи*: *У тор'бину б'ралоси ка'валок ку'леші / оги'рок на'сін:ик к'вашиний // і то та'ке 'було смаи'не // м'н'еса / сми'тани / йі'йец / соло'нини ми ні'коли ни 'виїли на с'толи // (с. Хлівище Кіцманського р-ну).*

Заперечення входить до складу мовленнєвого штампу, його формують заперечна частка *ни*, дієслово у формі минулого часу середнього роду *'було*, відмінкова форма займенника *шо* та інфінітив. Компоненти мовленнєвого кліше характеризує свобода розташування:

Бо ни 'було за шо ку'пити // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну); Ў'бути ни 'було шо // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну); Тай 'мали шо 'йісти // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну); Ни 'було так шо ку'пити з 'міста // та'ко / 'були гарбу'зи // гарбу'зи ті віби'рали // во'лій ро'били // то та'кий буў 'добрий / смаи'ний // (с. Михальча Сторожинецького р-ну).

Заперечення супроводжується протиставленням (у тому випадку, коли заперечується перший член протиставної пари) або, навпаки, протиставлення виражається через заперечення (коли заперечується другий член). В обох випадках виникає акроте́за – „підкреслене твердження однієї з ознак предметів, явищ внаслідок заперечення протилежного” [КРР, с. 57]. Акроте́за може відноситися до будь-якого члена висловлення, протиставлення може виражатися без протиставних сполучників:

Ми ко'лис ни купу'вали полот'но / йак ти'пер ку'пуйут на 'разну 'разницю / а 'мали с'воєе // (с. Недобойці Хотинського р-ну); Ти'пер йа ўже не ви'шивайу / а лиш бири'жу 'вишите // (с. Оселівка Кельменецького р-ну); Х'лопці ў цей час 'тоже ни си'діли за'дурно / а ро'били з'битки // хо'дили і мі'н'ели во'рота // а'бо відно'сили йіх да'леко віт 'хати // а мог'ли і так йіх зйі'зати / то 'рано ни мож було вітк'рити // (с. Коритне Вижницького р-ну); І 'нишче рука'віў 'вішито і оп.лі'тали / 'али нит'ками / ни ц'ат'ками // (с. Митків Кіцманського р-ну); Шоб він буў пух'кен'кий / а ни твер'дий // (с. Замостя Вижницького р-ну); А хліб буў тог'ди та'кий 'добрий / смаи'ний / пух'кий та ви'сокий / с пши'нишноїі му'ки / ни разо'вий // (с. Суховерхів Кіцманського р-ну); І він віті'гаў ў л'у'бому бо'лоті 'фіру // ни ли'шаў // (м. Заставна).

Актуалізація діалектної частки *н'е* сприяє діалектному вияву акроте́зи:

То ш'е з'разу ва'рили 'навіт' н'е на ш'паргати / а ў пі'ч'е // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну); А це по'тому вже тог'ди 'шили ці вішиў'ки ўк'райінські / ко'ли за'чали но'сити / с'подні // н'е порт'а'ниці і // (с. Митків Заставнівського р-ну).

Акроте́за подекуди має виразний діалектний характер: заперечення, яке протиставляється, стосується лексеми з невизначеною семантикою *ни таку'во*. Семантична невизначеність заперечення *ни таку'во* зумовлює уточнювальний вираз *ни так йак ти'пер ў к'лубах* – заперечення на часовому векторі. Таким чином створюється плеонастична конструкція на кшталт:

На кол'а'ду 'данці ро'били // ни таку'во / а на толо'ках // ни так йак ти'пер ў к'лубах // (с. Рідківці Новоселицького р-ну).

Заперечення при протиставленні – типове мовленнєве явище, яке визначає інформаційну важливість будь-якого компонента висловлення – може уводитися без протиставного сполучника за допомогою часток *лиш*, *хі'ба*, *хот'*:

Ко'лис ш'е т'раба 'було ро'бити і в кол'хозі / ни лиш 'коло 'хати // (с. Репуженці Заставнівського р-ну); Ко'лис ніх'то ни хо'диў роз'вятий // 'лиш за'вита // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну); Во'на ни 'зичиласа / ни б'раласа ш чу'жого пли'ча / ни прода'валаса / хі'ба по с'мерті ўже рід'нейу по'койного 'чериз гріб дару'валаса // (с. Оселівка Кельменецького р-ну); Бо ку'пити ни 'було //

хот' 'було дес по міс'тах да'леко / а ў си'лі // а г'роший **ни** 'було / бо то 'дуже 'дорого ўс'о 'було / ўс'о с'воя ро'бота 'була // (с. Кам'янка Глибоцького р-ну).

У діалектному мовленні заперечення часто актуалізується.

Актуалізації сприяє акротеза, де у препозиції перебуває заперечний компонент, актуалізацію заперечення підсилює синтагматичне членування:

*Там 'музика / **ни** ў к'лубі // на то'лоці* // (с. Банилів Вижницького р-ну).

Актуалізація заперечення відбувається шляхом редуплікації предикативного центру:

Ни'чо вже ни'ма** вже с 'того // 'даўного вже **ни'ма ни'чо // (с. Топорівці Новоселицького р-ну).

Актуалізація заперечення досягається шляхом оформлення частки *н'е* в окрему синтагму (одна або зі словом), емфатичну функцію у цьому випадку відіграє інтонація. Частку *н'е* в межах синтагми відзначає вільне розташування:

*'Тими 'селами / ў нас **н'е** /а 'тими 'селами то так 'було шо 'навіт' б'рали і цілий клуп нек'ли / с'винский там / св'а'тили і кри'шили 'того к'луба і 'того ў'сего / бо а'би то вс'о 'було сва'чене ў 'хаті / тай так ўже пої'д'а / тай йак ш'е йе час тай пол'а'гають повітпочи'вайут т'рохи* // (с. Самушин Заставнівського р-ну); ***Н'е це** / п'раўда/ д'руга вже* // (м. Заставна); *А то т'реба йти с'нати // **н'е с'нати** // тре най'ти* // (с. Берегомет Вижницького р-ну); *'Тіпа йак дра'бинку ро'били // 'али вз'доўж // **н'е** // бо то піз'ніше та йшло вза'міт упо'перек* // (м. Заставна); *Йа'кос ў 'нашому го'роді 'вікопали чи'вун 'з:олотом // **і н'е** // ш'е шос до'чікували / а поли'шали с'вояй д'рант'а і втік'ли с:и'ла* // (с. Малинці Хотинського р-ну); *Ва'рила 'йісти / ўсі найі'д'аси / хто куди 'ніде ро'бити // і / **н'е** / так шо // 'тайак ти'пер // 'ніде ў мага'зин 'купи х'ліба* // (с. Михальча Сторожинецького р-ну); *Ни 'було та'ке вс'о // бо / то бі'да// кін'// **н'е**// кін' ни оз'ме // кін' 'пириби'райе // пириби'райе там а'би шо 'було // він су'бі 'вібире / то шо йо'му тра / а ко'рова **н'е*** // (м. Заставна).

Категоричне заперечення має різні способи вираження. Одним із способів категоричного заперечення є підсилювальна конструкція *ні ў йакому 'разі*:

*Ху'доби п'лісніўка **ни / ни ні ў йакому 'разі** // 'тухле / 'тухле да* // (м. Заставна).

Категоричність заперечення увиразнюють підсилювальні частки *гет ні'чо*: *До по'лудн'а та'ки гет **ні'чо ни йі'мо** // а вже с по'лудн'а на'чинає во'на 'лагодити* // (с. Бабин Кельменецького р-ну).

Значення заперечення, причому категоричного „не можна!”, мають клішовані розмовні конструкції, до складу яких входить компонент *Бог*:

***Най Бог бо'роне** шоб 'була п'лісніўка* // (м. Заставна); *То так би во'ни ти'пер так би це 'л'уди то'ті ш'е шо 'жили / шо це ро'били би це ти'пер ў'з'ели це жи'т'е / **то най Бог сві'тий бо'рони** // то во'ни би су'бі ни мо'гли прис'тавити* // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну); *Руский приї'шоў лиші ў соро'ковому го'ду / а до 'него тут 'були ру'муни // **то ни дай Бох** смі'т'а 'вікнути на до'рогу // приї'дут до 'хати і та'ких 'букіў да'дут / а смі'т'а то йізи'ком ли'зати 'будши* // (с. Малинці Хотинського р-ну); *А йа та'ки лиші 'фіртку вітхи'лила / і ў мі'нуті за'перла // і со'бі 'думаўу / і'ду 'живо до 'хати / а'би **ни дай 'Божи до 'хати ни вліз / а'би він до 'хати ни вліз** // бо він 'може до 'хати ў'лізти / ш'чезло би* // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну).

Про імпліцитний спосіб заперечення можемо говорити тоді, коли воно втілено у форму запитання. Діалектне мовлення часто ґрунтується на антифразисі – „вживанні слова, а також словосполучення і речення у значенні, протилежному звичайному, що досягається за допомогою контексту та особливої інтонації (в усному мовленні)” [КРР, с. 58]:

'Али шо то 'було так с'вітло йак ти'пер? / та'кий буў кага'нец а'бо 'л'ампа на 'нафті // 'али при тім 'було шос 'витко // (с. Михальча Сторожинецького р-ну); *Йа ўден раз піш'ла 'була ў 'Росію / при'ход'у / а во'ни вже кла'дут барабу'лі // **та це де хто ко'лис клаў?*** // (с. Топорівці Новоселицького р-ну); *Йак кла'дут ў ма'йу / **то 'вітки во'на 'буди си'діти 'кіл'ко 'міс'аціў?** / ў тим / ў зим'ни* // (с. Топорівці Новоселицького р-ну); *Ўс'о 'мусе л'у'дина ро'бити / **бо йак без зим'ні 'жити?** / во'на ж з 'нами жи'йе і 'родит* // (с. Веренчанка Заставнівського р-ну).

Ряди питальних конструкцій створюють гіпофору – „різновид ампліфікації, що складається із низки запитань. Вона виконує подвійну функцію – активізує увагу адресата і акцентує важливу думку” [КРР, с. 135]. Пор.:

Шо во'на 'має ва'рити 'йісти? / 'годна во'на ти'пер то на'гуду'вати д'вац'ат' душ шод'нини куба'соју і тим м'н'асом ? // (с. Топорівці Новоселицького р-ну).

Спонтанний характер діалектного мовлення допускає різні форми заперечення. Так, мовець починає заперечну конструкцію, проте не завершує її, у такий спосіб актуалізуючи, обриває і передає значення заперечення двома риторичними питальними конструкціями:

Жін'ки су'бі 'тоже ро'били су'бі на 'голову / та й купу'вали // 'були фуст'ки / та купу'вали // та'кі

на 'зиму / 'чорні та'кі ширс'к'ан:і // а йак н'е / кот'ра ни 'мала за шо купити / то ро'била су'бі на вирс'тати / 'тоже / та'кі ширс'к'ан:і // тай но'сили та'кі фуст'ки / то ни 'було // куд'а 'було йти? // шо 'було ро'бити? (с. Банилів Вижницького р-ну).

Особливість діалектного мовлення у тому, що стверджувальні конструкції часто супроводжують заперечні, виступаючи своєрідним уточненням до попередніх:

Ніх'то нічого ни йіс'т' // піст три'майімо / до по'лудн'а та'ки гет ні'чо ни йі'мо // а вже с по'лудн'а на'чинає во'на 'лагодити // (с. Бабин Кельменецького р-ну); **Ні'чо ў рот ни б'рали / тож 'постили** // (с. Митків Заставнівського р-ну); **Ні'чо ни п'робуйут/ бо то піс'ний ден' і // і лиш 'можна 'пити сві'ч'ену 'воду** // (с. Веренчанка Заставнівського р-ну).

У діалектному дискурсі питальні конструкції можуть супроводжувати заперечні, формуючи з ними одну смислову єдність:

Тай ни 'було // під'логи ніх'то ни 'видіў // хто 'видіў під'логу? / 'була зім'л'а // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну); **То ни 'було та'ких ша'фіў // де то 'були та'кі ша'фи?** / а // куф'ри 'були та'кі // ко'лис // ро'били та'кий 'куфир // (с. Банилів Вижницького р-ну); **Бо кам'поти то'ди ни закри'вали // хто то'ди знаў ці кам'поти?** // тай вс'о су'шили // су'шені ми т і // (с. Бабин Кельменецького р-ну).

Ідея заперечення увиразнюється у квазідіалозі, який становить автозапитання та негативну відповідь на нього діалектоносія:

Ні'чо ті 'л'уди ні'чо ни з'найут за Ри'мунійі // шо во'ни з'нали? / ні'чо // йак 'було 'т'ешко то 'т'ешко / то ни 'було ні'чо ўб'рати // ні'чо // ні // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну).

Імпліцитно заперечення виражається за допомогою вигуків *а'йа?! та де?*, які супроводжуються питальною інтонацією. Ці засоби, крім заперечення, виражають емоції мовця, отже, виконують синкретичну функцію:

Йак 'віспала / то 'тайак / йак го'рішки // а'йа?! / з 'рису? / хто з 'рису? / то ва'рили с ти'во / с ку'рудзіної муки // (с. Топорівці Новоселицького р-ну); **Тай с'тала 'з:аду за л'уд'ми на 'него / а'би 'бути ви'ликоў // 'али пан це ўзд'ріў // за'ч'еў 'дужи си смі'їети // шо йа та'ка 'мала / 'али 'х'етра // то най би су'бі смі'їеўси / то най би запла'тиў т'рох'е 'біл'ше // та де?! // він скупу'ваўси 'навік' во'ди 'л'удим 'вівести ў 'поли** // (с. Боянчук Заставнівського р-ну).

Заперечення бере участь у зіставленні подій на часовій вісі „колись – тепер”. Таке зіставлення можна тлумачити як структурний прийом ДТ. Діалектоносія, згадуючи минуле, порівнює його з теперішнім часом. Таке зіставлення точніше було б назвати *заперечним порівнянням-протиставленням*. Типовою формою відтворення такого зіставлення є конструкція *ко'лис ни 'було йек ти'пер*. У структурному прийомі є протиставлення (антоніми *колись – тепер*), порівняння (порівняльний сполучник *йек*) та заперечення (*ни 'було*). Пор.:

Ха'тіў то'ди та'ке комна'тіў ни 'було ба'гато йак 'зариз ўс'о // ті ха'ти май ст'ройат / та вс'о ў тих комна'тах йе // (с. Бабин Кельменецького р-ну); **То ни було 'тайак ти'пер / шо пі'шоў су'бі ку'тиў // шо с'воіе маў / с 'того гу'ту'вали // і йі'ду гу'ту'вали / і так і п'р'али / і 'шили / і т'кали / і то ми вби'рали / то ни 'було шо купу'вати / то ни 'було / шо 'мали г'роші 'тайак ти'пер? // 'тайак ти'пер 'добри // а ко'лис шо? / хто да'ваў г'роші? // шо там про'даў / чи йе'кес моло'ко чі шо / і то / і за то 'мали г'роші // шос там 'ніби купити** // (с. Михальча Сторожинецького р-ну); **Так шо ви'село бу'ло // ни так йак ти'пер // чос ти'пер йе вс'о / 'али чос ни'ма моло'д'ожі / шоб во'ни са л'убили / з'нали йа'кас 'радіс'т' // ви'село / ни 'було ў чім // 'али чос 'дужи 'радісно 'було // таки'во // шо во'но 'було** // (с. Бабин Кельменецького р-ну); **Ти'пер ха'ти ни та'кі йак даў'но 'були** // (с. Берегомет Вижницького р-ну).

Актуалізація зіставлення на векторі „колись” відбувається внаслідок редуплікації заперечної частки *н'е*:

То ко'лис ни 'було йек ти'пер / шо 'музика заг'райе і ўсі в 'данец і гу'л'айут / то'ди н'е / то'ди 'мусіў зак'ликати х'лопец / зак'ликаў 'діўч'ену гу'л'ати // (с. Банилів Вижницького р-ну); **А 'хочим йа'лінку / шоб ўб'рати йа'лінку / то н'е / 'тайак ти'пер / скл'а'ну / а то'ди 'йаблук/ на'чіпайімо 'йаблук на йа'лінку / квіточ'ки та'кі ўруч'ну з'робимо / го'ріхи поз'літкоў поз'лотимо / тай 'тоже на це'во / і та'кі з'робим кон'ф'ети / с 'цего с папі'р'а // на'вішайімо / і та'кі / с 'цего з мага'зину / і та'кі // ота'ка 'була йа'лінка // н'е / 'тайак ти'пер** // (с. Михальча Сторожинецького р-ну); **Ва'рила 'йісти / ўсі найі'д'аси / хто куди 'ніде ро'бити // і / н'е / так шо // 'тайак ти'пер // 'ніде ў мага'зин 'купи х'ліба // (с. Михальча Сторожинецького р-ну); Піш'ла йа до ш'коли // ну йа 'думала з'разу / шо йдут до ш'коли // шо там // йа л'убила спі'вати / гу'л'ати / йа думала / шо то лиш так // пройи'ло 'пару дніў // а то вже т'раба з'нати / шос ў'чити / шос пи'сати // то н'е / 'тайак ти'пер / і дут до ш'коли/ все з'найут**

/ то ми ні'чо ни з'нали // (с. Михальча Сторожинецького р-ну).

У структурному прийомі зіставлення може бути відсутнє порівняння (відсутній порівняльний сполучник, хоча його функцію бере на себе слово *шо*), однак заперечення завжди виражається експліцитно:

Бо биз 'музики **ні'чо си ни опхо'дило** // ў 'кого 'була 'гіўка на віда'н'е / то прихо'дили ш'е х'лопці і гіўч'ета // мой // шо то 'було 'весило ко'лис! // на к'лаці спі'вали / ўпові'дали ў'с'екі кунди'віти / ро'бота ки'піла / **ни то шо ти'пер** // заб'їеси на с'воїу пар'цел'у тай ни ві'лази з 'нейі з вис'ни до 'осини // (с. Дубівці Сторожинецького р-ну); Даўно так 'було // ва'рили йі'ду на ш'паргати // буў о'ден ча'вун / о'ден гор'нец// зо 'пару ми'сок // **ни 'було 'кіл'ко по'суди / шо ти'пер всі'л'акой!** // то вс'о 'було та'ке // (с. Зелений Гай Новоселицького р-ну); **Тай ни'ма шо ти'пер** би дес ски'дали аж коло 'фіртки / чиривики / і'де ў посто'лах та'йяк йе // 'покіў л'у'дина по'сиди / а там де си'дит посто'ли роз'мокло то'то / то'ті посто'ли / с'ніг роз'мок // та й ті посто'ли та й та г'лина // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну).

Почасти заперечні конструкції відзначає синтаксична неупорядкованість, мовленнєва „невправність”, яка виявляється у тому, що діалектоносії не може чітко сформулювати думку. Крім того, факт, який згадав діалектоносії, зумовлює вияв почуттів. Це все створює плеонастичну конструкцію *ні'де ни на ро'боті / ні'чо*, яка в подальшому „виправляється”, набуваючи форми *куп'леного ні'чо ни 'було*. Пор.:

'Али то 'мусіла та 'мука 'бути / бо то **ні'де ни на ро'боті / ні'чо** // во'ни й 'мусіли це вс'о с'воїми ру'ками віши'вати // **куп'леного ні'чо ни 'було** // вс'о са'ме с'вое // (с. Топорівці Новоселицького р-ну).

Скупчення заперечних засобів також може свідчити про мовленнєву невправність діалектоносія:

А ні'йакі 'танці ни ро'били 'перший ден' / ні диско'текі // ні'чо // (с. Зелений Гай Новоселицького р-ну).

Зазвичай діалектні дискурси містять декілька заперечних конструкцій різної природи. Скупчення таких конструкцій дає підстави говорити про конвергенцію заперечних засобів – „(від лат. *наближатися, сходиться*) – складний стилістичний прийом, який ґрунтується на взаємодії стилістичних засобів одного або кількох рівнів мови в результаті виконання ними однієї стилістичної функції, скупчення в одному місці пучка стилістичних прийомів, які беруть участь в одній стилістичній функції” [КРР, с. 682]. Такі приклади засвідчують продуктивність категорії заперечення в мовомисленні буковинських діалектоносіїв:

Тий зро'били галуш'ки та'кі здо'рові // ну н'е та'ки та'кі 'дужси здо'рові / ну вже ви'ликі // ну во'на прийи'ла // во'на прийи'ла та 'банка ста'ра / тай 'кажи// ви шо це 'робите?// 'кажи / галуш'ки / 'мамо / 'робим // йак це та'кі здо'рові галуш'ки? / вс'о / про'пало / 'кажи / вісі'ла / 'нима // шо це с'кажут л'уди на ці галуш'ки? / шо це за макого'н'а поро'били? / 'нашо ви з'бавили 'лис'т'а й кру'ну // це шо на з'битки ви прийи'ли ми'ні ро'бити галуш'ки? / ой // і так // ти'пер ўже та'кі 'робл'а / шо ўдну га'лушку **гей ни 'дужси 'годен 'зісти** // (с. Топорівці Новоселицького р-ну); Вс'о йа са'ма // і на'лаўники т'кала діўчатам // **а ти'пер ўже де то хо'т'а? / ти'пер ўже 'цего ни хо'т'а** // і та'ко 'було ко'лис / шо при'ходе суб'ота / то вже вс'о 'файно поп'р'етали // піч 'була та'ка даўно шо вап'ном т'раба мас'тити / вап'ном // а 'земл'у // **то ни 'було під'логи / то 'була зим'л'а** // і т'раба 'було 'земл'у 'сажоў / підво'дити і мас'тити 'земл'у // ота'ко 'було // **шо 'були до'рошки йак ти'пер? // то ніх'то** // і 'діти та'кі 'були ма'лен'кі і по тим хо'дили і ни 'було ні 'холодно / ні'чо в с'віті // **то шо 'було в 'хаті?** // 'постил' / 'лавица / с'тіў // там за'мисник де мис'ки // ота'ко 'було // (с. Михальча Сторожинецького р-ну); Ко'лис так ни 'жили йак ти'пер // **де ти'пер хо'т'а та'ке 'йісти? йак ко'лис 'йіли?** // ко'лис 'йіли ка'пустку / фа'сул'ка / ні мо'локіў / ни 'було // ў 'кого ни 'було моло'ка / ў 'кого ни 'було ко'рови / та 'сімн'а // ро'дили ко'лотниці на го'роді і 'терли мако'гоном ў ма'кітрі і так бі'лили ку'рудз'ану 'кашу // і фасул'ки 'йіли ни маш'чені // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну); Ко'лис **де так з'нали про та'ку йі'ду / йак ти'пер 'л'уди йі'д'е** // та де // ти'пер ўже ўс'о доб'ро тай доб'ро // хто 'хоче ти'пер 'йісти ка'пустку / 'або фа'сул'ку/ 'або бара'бул'ку пи'чену // а ко'лис 'йіли так// і так і 'було // і так і 'жили // хто міг 'віжити / **а хто ни 'віжиў / той ўмер** // (с. Мамаївці Кіцманського р-ну).

Отже, категорія заперечення – одна з найпоширеніших категорій діалектного мовомислення, що зумовлено психологічними потребами мовця, у такий спосіб діалектоносії намагається якнайточніше відтворити інформацію. Заперечення виражається експліцитно та імпліцитно. Засоби заперечення беруть участь у формуванні значення чіткої визначеності, нейтрального заперечення та категоричного заперечення. У діалектному мовленні заперечення нерідко актуалізується. Заперечні конструкції

супроводжують співвідносні конструкції стверджувального або питального характеру. Заперечення бере участь у структурному прийомі ДТ – зіставленні по часовій вісі „колись – тепер”. Нерідко в одному діалектному дискурсі трапляється декілька заперечних конструкцій різної природи, що дає підстави говорити нам про конвергенцію заперечних засобів.

Література

1. Бондаренко В. Н. Отрицание как логико-грамматическая категория / В. Н. Бондаренко. — М., 1983.
2. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен / [пер. с англ. : В. В. Пасека, С. П. Сафроновой; ред., предисл. Б. А. Ильяша]; — [2-е изд., стер.] — М. : Едиториал, 2002. — 404 с.
3. Культура русской речи : энциклопедический словарь-справочник / [ред. : Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяев [и др.]. — М. : Флинта : Наука, 2003. — 840 с. [КРР]
4. Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики / Елена Владимировна Падучева. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 607 с.
5. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский / [предисл. А. Б. Шапиро]; — [7-е изд.]. — М. : Учпедгиз, 1956. — 511 с.
6. Шабат-Савка С. Поліфункціональність питальних конструкцій у прозі Ольги Кобилянської / С. Шабат-Савка // Наук. вісн. Чернів. ун-ту: зб. наук. пр. — Чернівці : Рута, 2004. — Вип. 216—217. — С. 246—250.